
Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi

Library, Archive and Museum Research Journal

e-ISSN: 2718-0832

Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 2 (2022), 93-108

<https://dx.doi.org/10.29228/lamre.63385>

Araştırma Makalesi – Research Articles

Geliş Tarihi / Received: 02.03.2022 Kabul Tarihi Accepted: 23.06.2022

Eğitimde Müze Gezilerini Konu Edinen Çalışmaların Meta Sentez Yöntemiyle İncelenmesi

A Meta-Analysis of Studies on Museum Trips in Education

Çiğdem KAN

ÖZET

Bu araştırma, müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları, müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerini derlemek amacıyla yapılmıştır. Meta-sentez (tematik içerik analizi) yönteminin kullanıldığı araştırmanın örneklemini, nitel araştırma yöntemleriyle çalışılmış ve müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerini içeren 2012-2021 yılları arasında yayınlanmış 12 makale oluşturmaktadır. Çalışmada müze ziyaretlerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları, müze ziyaretlerinin yeterli düzeyde yapılmamasının nedenleri ve katılımcıların önerileri boyutlarına göre analiz edilmiştir. Bu amaçla görüş ve öneriler listelenmiştir. Müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları konusunda en fazla belirtilen ifade; eğitsel müze gezilerinin öğrencilerin derse ilgisini artırdığı ve kalıcılığı sağladığı; müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar hakkında en fazla belirtilen ifade; Öğretmenlerin müze eğitimi kavramını yeterince bilmedikleri ve uygulamalardan haberdar olmadıkları, bilgi eksiklikleri ve müze gezilerinin plansız bir şekilde yapıldığı; Araştırmacıların, müzelerle ilgili önerileri konusundaki en fazla belirtilen ifadeler; müzeler konusunda öğretmenlere hizmetiçi eğitim ve bütün paydaşlara yönelik eğitim verilmesi şeklinde belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Müze Eğitimi, Sosyal Bilgiler, Meta-sentez

ABSTRACT

The present study was conducted to review the contribution of museum trips to learning and teaching, the problems experienced in museum trips, and possible solutions to these problems. The papers listed on Google academic search engine, EBSCOhost and Dergipark databases were reviewed. The study sample included 12 papers selected based on the aim of the study from 65 articles on museums published between 2012 and 2021, and meta-synthesis (thematic content analysis) was conducted on these papers. The analysis was based on the contribution of museum visits to the learning and teaching, associated problems, and the solution recommendations. Thus, the participant views and suggestions were listed. The most common view on the contribution of museum visits to the learning and teaching was that the educational museum visits increased the interest of the students in the course and ensures permanence. The most common statement on the problems experienced in museum visits was that the limited knowledge of the teachers about the concept of museum education, and unawareness about the related applications, and the unplanned character of the museum visits. The most common recommendations of the authors included in-service training for the teachers and other stakeholders about the museums.

Keywords: Education, Museum Education, Social Studies, Meta-Synthesis

---

*Fırat Üniversitesi, Doç. Dr, eposta: ckan@firat.edu.tr

GİRİŞ

Müzeler, milletlerin geçmişiyle bağımlı kuran hafıza mekânlarıdır. Geçmişini bilmeyen toplumların gelecek vizyonu da zayıf olacaktır. Müzelerde sergilenen nesnelere, çocukların geçmişte yaşamış toplumlarla empati kurmalarına yardımcı olunur. Bu amaçla, müzeler başta sosyal bilgiler, tarih gibi birçok sosyal bilimlerin ve fen bilimlerinin eğitimsel amaçlarına da hizmet etmektedirler. Özmen (2018)'e göre, müze eğitiminin başlangıcı ilk kamusal müze sayılan Fransa'daki Louvre'da 1793 yılında açılmış olan sergiyle başlamıştır. Birinci Dünya savaşına kadar olan dönemde müzeler ulusal gücün gösterilmesine, bilimsel problemlerin çözümünde ve eğitimin araştırılmasında aracı olmuştur. Müze eğitiminin bir uzmanlık alanına dönüşmesi II. Dünya savaşıdan sonra olmuştur. 2000'li yıllardan sonra gelişen yeni müze anlayışı, geleneksel edilgen ziyaretçi anlayışına meydan okuduğu söylenebilir. Daha katılımcı ve etkileşimli olan yeni müze anlayışı, gelişmekte olan bir süreçtedir. Avrupa ve Amerika'daki müze eğitimi anlayışı, nesnelere değil insanı merkeze alan bir yapıdadır. Müzelerde, eğitim işlevleri yönüyle çocuk merkezli programlar ağırlıklı olmakta ve en önemli hedef kitle olarak öğrenciler görülmektedir (Özmen, 2018, s. 301-324).

Müzelerin Türkiye'de gelişim sürecine bakıldığında ise İlhan (2017)'a göre, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan çağdaş müze anlayışı alana yeni bakış açıları kazandırmıştır. 2000'li yıllarda Türkiye'de öğretmenlik programlarında müze eğitimi konusuna yer verilmiştir. İlk ve orta öğretimde okul dışı öğrenmenin ilk adresi olarak müzeler gösterilmiştir. Üniversite düzeyinde müzecilik ve müze eğitimi konusunda lisans ve lisansüstü düzeyde programlar açılmıştır. Bu konuda tezler ve projeler yapılmıştır.

Yıldırım (2021), müze algısı ile ilgili son 20 yılda Türkiye'de yapılan çalışmaların literatür değerlendirmesi yöntemiyle analizini yapmayı amaçlamıştır. Müzelerin sadece koruma işlevi yerine eğitim, geçici sergi, konferans gibi işlevlere de hizmet ettiği aynı zamanda sanal ve interaktif müze gibi yeniliklerin alana girdiği tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, teknolojik gelişmelerle birlikte müzelerin sadece eser sergilenen ya da korunan yerler olarak beklentileri karşılamadığı ve müze algısında değişiklikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Okul dışı öğrenme ortamları, okulda yapılan eğitime göre daha etkili olabilir. Seyhan (2020), öğretmen adaylarına göre sosyal bilgiler dersinde okul dışı öğrenmenin etkililiğini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Katılımcılar, öğretimin doğal ortamda yapılmasının öğrencilerin kavram yanılığını ve kavram kargaşasını ortadan kaldırdığını; öğrencilerin farklı ve yeni kavramları kalıcı bir şekilde öğrendiklerini ve soyut kavramları somutlaştırdıklarını belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretiminde okul dışı ortamlardan işlevsel bir şekilde yararlanılması için öncelikle öğretmenlerin okul dışı öğrenme eğitimi almalarını önermiştir. Ayrıca, sosyal bilgiler dersinde okul dışı öğrenmeye daha fazla yer verilmesi gerektiğini, yasal işlemlerin kolaylaştırılmasını ve maddi kaynak ayrılmasını belirtmişlerdir.

Benzer bir çalışma Ay ve Fidan (2014) tarafından yapılmıştır. Ay ve Fidan (2014), öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde müzelerden yararlanmaya ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırma bulgularına göre, öğretmen adayları müzelerin öğrenmelerin kalıcılığına ve bazı kavramların somutlaştırılmasına katkı sağladığını; Türkiye’de müzelerden eğitim amacıyla yeterince yararlanılmadığı; müze görevlilerinin, ilköğretim düzeyi öğrencilerine bilgi vermede yeterli olmadıklarını belirtmişlerdir.

Müzeler, aynı zamanda kültürel ve toplumsal değerlerin kazandırıldığı mekânlardır. Öner ve Köse (2019), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının müze ve tarihi mekânlarda öğrencilere beceri ve değer kazandırılmasına ilişkin düşünce ve deneyimlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırma bulgularına göre, müzede vatanseverlik, sorumluluk, dayanışma, özgürlük, yardımseverlik, çalışkanlık, bağımsızlık, empati...vs değerleri kazandırabileceklerini düşündükleri belirlenmiştir.

Müze eğitimi almak öğretmen adaylarının özyeterlik inançlarını etkilemektedir. Körükçü (2019) tarafından yapılan çalışmada, sosyal bilgiler ve tarih öğretmen adaylarının müze eğitimine yönelik özyeterlik inançlarının çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırma bulgularına göre müze eğitimine yönelik özyeterlik inançlarında cinsiyet açısından kadın öğretmen adayları lehine; müze eğitimi almış olan öğretmen adayları lehine ve son bir yılda müze ziyareti yapan öğretmen adayları lehine anlamlı farklılaşma olduğu belirlenmiştir.

Yaparak yaşayarak yapılan eğitimin daha etkili olması beklenir. Karagözoğlu (2020) tarafından yapılan çalışmada, ortaokul öğrencilerinin aktif biçimde katıldıkları müze etkinliklerini eğlenceli, faydalı ve ilgi çekici buldukları belirlenmiştir. Benzer şekilde Yıldırım ve Tahiroğlu (2012) tarafından yapılan çalışmanın bulgularına göre, ilköğretim 5. Sınıf sosyal bilgiler dersinin sanal müze etkinlikleriyle gerçekleştirilmesinin, öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumları üzerinde olumlu etki oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Güler (2011), sanat eğitimi etkinlikleri için geliştirilmiş olan müze eğitim paketini uygulamanın öğrencilerin tutumlarına etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma bulgularına göre, deney grubu öğrencileri lehine anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Egüz (2020), sosyal bilgiler dersinde deney grubunda müze eğitimine dayalı yapılan öğretim uygulamalarının öğrencilerin akademik başarılarını arttırmada, konuların pekiştirilmesinde ve öğrenmenin kalıcılığını sağlamada etkili olduğu bulunmuştur.

Müze eğitiminin, eğitim-öğretim sürecine olumlu etkileri yanında bu konuda bazı sorunlarda yaşanmaktadır. Şentürk, Koca ve Gazel (2020) tarafından yapılan çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen ve 7. sınıf öğrencilerinin derste müze kullanımına yönelik görüş ve düşüncelerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğretmen ve öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde müzelerden

faydalanmaya ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu; müze eğitiminin öğrencilerin tarih bilincini arttırdığı ve öğrencilerde tarihi eserleri koruma bilinci geliştirdiğini belirtmişlerdir. Maliyet, öğrenci sayısı fazlalığı, planlama ve organizasyon zorlukları ve ailenin okul dışı etkinliklere izin vermemesi müze eğitimi uygulamasında karşılaşılan sorunlar arasındadır. Müze gezisi sonrasında ise eğitsel etkinliklere yeterince yer verilmediği ortaya konulmuştur.

Yukarıdaki araştırmaya benzer Binekçi ve Öner (2019) tarafından yapılan araştırmada, ortaokul branş öğretmenlerinin sadece altısının ders kapsamında müzelerden yararlandığını, 17'sinin ise müzelerden yararlanmayı düşündükleri tespit edilmiştir. Benzer şekilde Güleç ve Alkış (2003) tarafından yapılan araştırmada, sınıf öğretmenlerinin müze gezileriyle ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; bütün öğretmenler öğrencileriyle müzelere gittiklerini fakat maddi olanaksızlıklar ve gidiş dönüş imkânlarının yetersizliği bu faaliyetlerin yapılma sıklığını etkilediğini; okulun bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe müzeye gitme sıklığının arttığını belirtmişlerdir. Ayrıca, öğretmenlerin yarısı müzelerde öğrencilerin eğitimine yönelik etkinliklerin yapıldığını düşünürken yarısı düşünmemektedir.

Türkmen, Zengin ve Kahraman (2018) tarafından yapılan araştırmada müze uzmanları, müzede karşılaşılan sorunlara yönelik olarak toplumda müze kültürünün yerleşmediğini müzede kuralların bilinmediği ve uyulmadığı, öğretmenlerin bir amaç benimsemeden sadece eğlence amaçlı bir gezi olarak müzeye gezi düzenlediklerini belirtmişlerdir. Uzmanlar öğretmenlere yönelik çözüm önerisi olarak, müzeye ziyaretlerin bir amaç doğrultusunda yapılması ve gezi esnasında sınıfa hâkimiyet sağlaması gerektiğini önermişlerdir.

Batı'da 19. Yüzyıldan itibaren oldukça gelişen ve değişen müze vizyonuna karşın, Türkiye'de bilinçli ve planlı yapılması gereken müze gezilerinin 2000'li yıllarda halen daha gelişigüzel yapılması bu konunun yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu çalışmada, öğrenme-öğretme sürecinde müze gezilerinin eğitime katkıları, yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri konularını içeren çalışmalar derlenerek bundan sonra yapılması gerekenlere yönelik çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranmıştır.

1. Çalışmaların amaçlarına göre dağılımı nasıldır?
2. Çalışmaların katılımcılarına göre, müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları nelerdir?
3. Çalışmaların katılımcılarına göre, müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar nelerdir?
4. Müzelerle ilgili araştırmacıların önerileri nelerdir?
5. Araştırmacı ve katılımcıların müzelerle ilgili diğer önerileri nelerdir?

1. Yöntem

Bu bölümde araştırma deseni, verilerin toplanması ve analizi ile geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yer almaktadır.

1.1 Araştırma Deseni

Betimsel içerik analizine göre, meta-sentez çalışmalarında az sayıda ve derinlemesine bir inceleme yapılır. Meta-sentez çalışmalarında, karma çalışmaların nitel boyutları ve nitel araştırmalar değerlendirmeye alınırken; betimsel içerik analizinde, nitel ve nicel çalışmaların her ikisi de değerlendirmeye alınır. Ayrıca, meta-sentez çalışmalarında betimsel içerik analizine göre derinlemesine sentezleme yapılır (Polat ve Ay, 2016, s. 55).

Bu çalışmada, müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları, yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerini belirlemek amacıyla meta-sentez (tematik içerik analizi) yapılmıştır. Alan yazın taramaları sonucunda, müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları, yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine yönelik alt kategoriler oluşturularak bunlara ilişkin görüşler bu kategoriler altında toplanmıştır.

1.2 Araştırmada Kullanılan Kaynaklar ve Veri Toplama Süreci

Bu çalışma, eğitimde müze gezilerini konu edinen 2012-2021 yıllarını kapsayan 12 nitel makaleyle sınırlıdır. Eğitimde müze gezilerini konu edinen çalışmalar belirlenirken, amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçütler, “müze”, “sosyal bilgiler”, “öğretmen”, “öğrenci” anahtar sözcüklerini içeren ilgili makalelerin, Türkiye’de yayınlanan bilimsel hakemli dergilerde yer alması olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Google akademik arama motoru, dergipark ve EBSCOhost veri tabanlarından ulaşılabilir olması ölçüt olarak belirlenmiştir.

Belirli konularda yer alan nitel araştırmaların niteliksel sentezi anlamına gelen meta-sentez, araştırmaların benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaktadır. Araştırma sürecinde başka bir uzman araştırmacıdan yardım alınmıştır. Çalışmada “müze”, “sosyal bilgiler” ile “öğretmen”, “öğrenci” ve “öğretmen adayı” kavramlarıyla araştırmalar yapılmıştır. Türkiye’de yapılan ve 2012-2021 yıllarını kapsayan araştırmalar çalışmaya dâhil edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda 65 makale incelenmiş, 53 nicel ve daha özgün (müzeyle ilgili farklı konuları ele alan) araştırmalar ayıklanarak, anahtar kavramları içeren ve araştırmanın amaçlarına uygun olan 12 nitel yöntemle yazılmış makale çalışmaya dâhil edilmiştir. Elde edilen veriler, içerdikleri kavram ve alt birimler doğrultusunda sınıflanmıştır. Bu alt birimler ise, müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları, müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar, araştırmacıların ve örneklem kapsamına alınan katılımcıların (öğretmen, öğretmen adayı, öğrenci) önerilerine göre sınıflandırılmıştır.

Geçerlik ve güvenilirlik amacıyla çalışmanın amacı ve araştırma soruları açık bir şekilde ifade edilerek, ilgili araştırmaların yapılması sürecinde dâhil edilme ve hariç tutulma ölçütleri açıklanmış. Yapılan araştırmaların bulgularıyla ilgili alıntılar yapılmış ve araştırma sürecinde başka bir araştırmacıdan yardım alınarak çalışmanın kodlanması sağlanmıştır. Verilerin çözümlenmesi ve ortak temaların oluşturulması ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

1.3 Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları, yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerini içeren her bir çalışma detaylı olarak incelenmiş temalar belirlenmiş ve kodlamalar yapılarak tablolaştırılmıştır. Çalışmada makaleler, M1, M2.... gibi kodlar kullanılarak kısaltılmıştır. İnceleme örneğine alınan çalışmalarla ilgili bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Değerlendirme Örneğine Alınan Çalışmalar

M1	Solmaz, Kevser. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin müze eğitime yönelik görüşleri ve uygulamaları. <i>Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 4(7), 40-54.
M2	Egüz, Şule ve Kesten, Alper. (2012). Sosyal bilgiler dersinde müze ile eğitimin öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi: Samsun ili örneği. <i>İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 13 (1), 81-103.
M3	Aladağ, Elif; Akkaya, Dilek; Şensöz, Gülay. (2014). Sosyal bilgiler dersinde sanal müze kullanımının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. <i>Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 16 (2), 199-217.
M4	Kamçı, Samet ve Memişoğlu, Hatice. (2020). Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretiminde müze kullanımına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. <i>Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 20(4), 1755-1772.
M5	Dilli, Rukiye. (2017). Öğretmenlerin müzelerin öğrenme ortamı olarak kullanımına ilişkin görüşleri. <i>Milli Eğitim</i> , 214, 303-316.
M6	Er, Harun ve Yılmaz, Ramazan. (2020). Sosyal bilgilerde öğretmen adaylarının objektifinden “müze kullanımı”. <i>Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi</i> , 4 (2), 165-182.
M7	İlhan, Genç Osman; Tokmak, Ahmet ve Aktaş, Veysi. (2021). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müze deneyimleri. <i>Journal of International Museum Education</i> , 3 (1), 74-93.
M8	Meydan, Ali ve Akkuş, Akif. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde müze gezilerinin tarihi ve kültürel değerlerin kazandırılmasındaki önemi. <i>Marmara Coğrafya Dergisi</i> , 29, 402-422.
M9	Sungur, Türkan ve Bülbül, Handan. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının sanal müze uygulamalarına ilişkin görüşleri. <i>Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 19(2), 652-666.
M10	Kartal, Ayça ve Şeyihoğlu, Ayşegül. (2020). Öğrenci bakış açısıyla sosyal bilgilerde okul dışı öğrenme ortamları bağlamında “müzeler”. <i>Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi</i> , 6 (1), 128-146.
M11	Üztemur, Servet; Dinç, Erkan ve Acun, İsmail. (2018). Sosyal bilgiler öğretiminde müze ve tarihi mekan kullanımının 7. Sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler algısına etkisi: Bir eylem araştırması. <i>Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi</i> , 11(1), 135-168.
M12	Çınar, Ceylan; Utkugün, Ceren; Gazel, Ahmet Ali. (2021). Sosyal bilgiler dersinde sanal müze kullanımı hakkında öğrenci görüşleri. <i>International Journal of Social and Educational sciences</i> , 16, 150-170.

Tablo 1’de değerlendirme örneğine alınan çalışmalar yer almaktadır. Çalışmada örneklem kapsamına alınan makaleler ve bu makalelerin örnekleme alınan ölçütleri açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

2. Bulgular

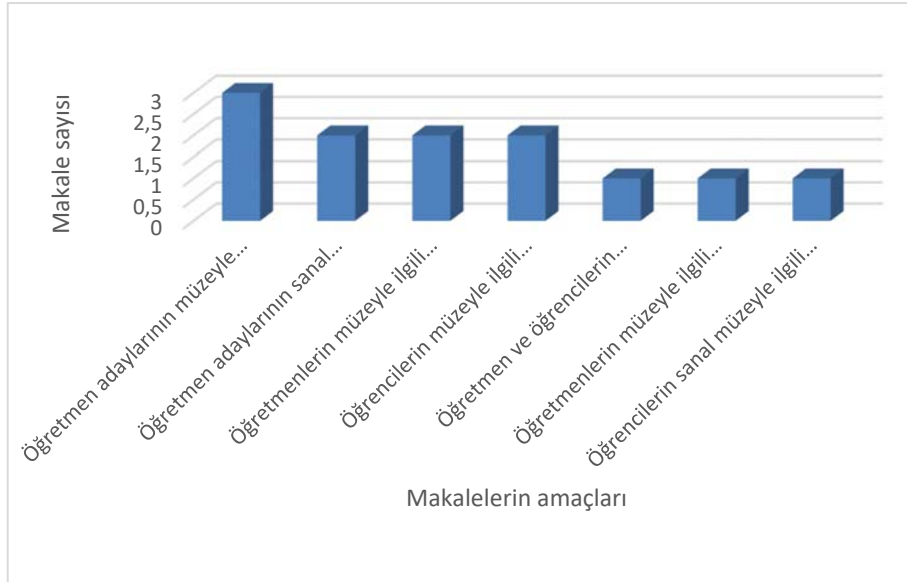
Yapılan alan yazın incelemesi sonucunda, eğitim sürecinde müze gezilerinin öğrenme öğretme sürecine katkıları, müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri incelenerek oluşturulan kategoriler doğrultusunda sınıflandırılmış ve analiz sürecinde güncellenerek geliştirilmiştir. İlgili çalışmalar doğrultusunda, oluşturulan araştırma sorularına dayalı olarak bulgular sunulmuştur. Hiçbir kategoriye girmeyen veriler ayrı bir başlık altında sunulmuştur.

2.1 Çalışmaların Amaçlarına Göre Dağılımı Hakkındaki Bulgular

Tablo 2. ve Şekil 1.de çalışmaların amaçlarına göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 2. Çalışmaların Amaçlarına Göre Dağılımı

Çalışmaların amaçları	Çalışma kodu
M4, M6, M8	Öğretmen adaylarının müzeyle ilgili görüşleri
M7, M9	Öğretmen adaylarının sanal müzeyle ilgili görüşleri
M1, M5	Öğretmenlerin müzeyle ilgili görüşleri
M10, M11	Öğrencilerin (7 ve 8. Sınıf) görüşlerine göre müzeler
M2	Müze konusunda Öğretmen ve öğrenci görüşleri
M3	Öğretmenlerin sanal müzeyle ilgili görüşleri
M12	Öğrencilerin (7. Sınıf) sanal müze hakkındaki görüşleri

Şekil 1: Çalışmaların amaçlarına göre dağılımı

Tablo 2 ve Şekil 1’de yer alan bilgilere göre, çalışmaların amaçları yedi farklı kategoride yer almıştır. İlgili araştırmalardan en fazla (f=3) öğretmen adaylarının müzeyle ilgili görüşleri yer almaktadır. Öğretmenlerin müzeyle ilgili görüşleri (f=2), öğretmen adaylarının sanal müzeyle ilgili görüşleri (f=2), Öğrencilerin müzeyle ilgili görüşleri (f=2), öğretmen ve öğrencilerin müzeyle ilgili görüşleri (f=1), öğretmenlerin sanal müzeyle ilgili görüşleri (f=1), öğrencilerin sanal müzeyle ilgili görüşleri (f=1) araştırmacıların yaptığı diğer araştırmalar arasındadır.

2.2 Müze Gezilerinin Öğrenme-Öğretme Sürecine Katkıları;

Müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları konusunda öğrencilerin derse ilgisini arttırdığı, dersin kalıcılığını arttırdığı ve öğrencilerin motivasyonlarını arttırdığı yönündedir. Bu görüşler, şu şekilde sıralanmıştır;

- a. Eğitsel müze gezileri öğrencilerin derse ilgisini artırır, kalıcılığı sağlar (M2, M3, M4, M7, M8, M10, M11, M12).
- b. Öğretmenlere göre sanal müzeler görerek öğrenmeyi sağlar, erişim kolaylığı, para ve zamandan tasarruf sağlar, kalıcılığı artırır (M3, M7, M12).
- c. Öğretmen adaylarına göre, müze kullanımı birinci elden kanıt ve ders öğrenim sürecine katkı sağlaması yönüyle iyidir (M2, M6, M12).
- d. Öğretmen ve öğretmen adaylarına göre, müze gezileri öğrencilerin motivasyonlarını artırıp sosyalleştirir (M5, M8).

2.3 Müze Gezileri Konusunda Yaşanan Sorunlar;

Müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar hakkında ise, bürokratik işlemlerin uzunluğu; öğretmenlerin müze eğitimi ve uygulamalarından yeterince haberdar olmadıkları; müfredat yoğunluğu ve kalabalık sınıflar nedenleriyle müze gezilerini yeterince yapamadıkları belirtilmiştir. Bu görüşler, şu şekilde sıralanmıştır;

- a. Öğretmen ve öğretmen adaylarına göre, öğretmenler müze eğitimi kavramını yeterince bilmedikleri ve uygulamalardan haberdar olmadıkları, plansız müze gezilerinin yapıldığı (M1, M2, M3, M4, M5).
- b. Bürokratik işlemlerin uzunluğu, okul sonu sınavlar, müfredat yoğunluğu, kalabalık sınıflar ve süre azlığı (M1, M2, M5, M8).
- c. Öğretmenler, sanal müze hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, sanal müze gezilerinde sınıf hâkimiyetinin kaybedilmesi ve zaman yetersizliğini belirtmişlerdir (M2, M3).

- d. Sanal müzelerdeki bilgi eksikliği, sanal rehber eksikliği ve Türkiye'deki sanal müze uygulamalarının yeterli olmadığı belirtilmiştir (M3, M7).

2.4 Araştırmacıların Müzelerle İlgili Önerileri

Araştırmacıların müzelerle ilgili önerileri ise, müzeler konusunda öğretmenlere hizmetiçi eğitim verilmesi, müzelerin eğitim amaçlı kurulması, eğitimin her kademesinde sanal müze uygulamalarına yer verilmesi, eğitim programlarıyla müze ziyaretlerinin eşgüdümlü olması ve müze eğitimiyle ilgili derslerin uygulamalı verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu konudaki görüşler, şu şekilde sıralanmıştır;

- a. Müzeler konusunda, öğretmenlere hizmetiçi eğitim ve bütün paydaşlara yönelik eğitim verilmeli (M1, M2, M3, M5, M4, M6, M10).
- b. Müzeler eğitim amaçlı kurulmalı ve öğrencilerin farklı aktiviteleri gerçekleştirmelerine olanak sağlamalı (M1, M5, M4, M7).
- c. Eğitimin bütün kademelerinde sanal müze uygulamalarına yer verilmelidir (M9, M10, M12).
- d. Eğitim programlarıyla eşgüdümlü olarak, müze ziyaretleri okullarda zorunlu hale gelmelidir (M2, M5).
- e. Müze eğitimiyle ilgili dersler uygulamalı verilmeli ve kaynakların sayısı artırılmalıdır (M4, M12).

2.5 İlgili Çalışmalarda Araştırmacı ve Katılımcıların Müzelerle İlgili Diğer Önerileri,

İlgili çalışmaları yapan araştırmacılar ve katılımcıların müzeler konusundaki diğer önerileri aşağıda sıralanmıştır.

- a. Öğretmenlere göre prosedürlerin azaltılması, müfredatın hafifletilmesi, müze ziyaretlerinin düzenli yapılması, müze eğitiminin ders olarak konulması ve genel bilinçlenmenin yapılması gerektiği.
- b. Öğretmenlere göre, sanal müzeler içerik yönünden eğitimde kullanılabilir hale getirilmeli, bu konuda öğretmenler bilgilendirilmeli, okullardaki teknik yetersizlikler giderilmeli, ders saatleri artırılmalı, sanal müze bilgi eksiklikleri giderilmeli.
- c. Öğretmen görüşlerine göre, üst, orta ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip okulların müze ziyaret sıklıkları da buna göre değişmektedir.
- d. Öğretmen adaylarına göre, müzeye erişim sıklaştırılmalı ve müze eğitimine yönelik farkındalığın artırılması gerekir.
- e. Öğretmen adaylarına göre, müze eğitimine oldukça küçük yaşlarda başlanmalı ve tüm sınıf düzeylerinde bu eğitim alınmalı, özyeterlik açısından lisans öğrenimlerinde de müze eğitiminin verilmesi gerekir.

- f. Öğretmen adaylarına göre, müze eğitimine ilişkin aktif ve çoklu öğrenme ortamlarından faydalanılması gerekir.
- g. Öğretmen adaylarına göre, zaman ve mekân kısıtlamasının olmaması sanal müzeleri cazip hale getirmektedir. Lisans eğitiminde öğretmen adaylarına sanal müze eğitimi verilmelidir. Bu amaçla, yüzyüze ve sanal dengesinin iyi kurulması gerekir.
- h. Öğretmen adayları, erişim kolaylığı nedeniyle sanal müze kullanımının faydalı olduğunu fakat gerçek müzelerin kullanımının daha gerçekçi olduğunu belirtmişlerdir.
- i. Öğretmen adaylarına göre, Türkiye'deki sanal müze uygulamaları yeterli değildir. Sanal müzeler artırılmalı, animasyon, tanıtım ve müzik eklenmeli.
- a. Öğretmen adaylarına göre, müzeler okul dışı öğrenme ortamları olarak kabul edilmekte ve eğitim sürecine istenilen düzeyde dâhil edilmemektedir.
- b. Müze ziyareti sonrasında, öğrenciler sosyal bilgiler derslerinde öğrendikleri konuları günlük hayatta kullanabileceklerini belirtmişlerdir.
- c. Ortaokul öğrencileri, daha gerçekçi olduğu için müze gezilerini sanal müze gezilerine tercih ettiklerini belirtmişlerdir.
- d. Ortaokul öğrencileri, aileleriyle müze gezilerini az yaptıklarını belirtmişlerdir.
- e. Öğretmenler ders müfredatıyla müzedeki eserleri, bütünleştirmeye çalıştıkları fakat müzelerde yazılı ve görsel materyallerin yeterli olmadığı, rehber materyallere ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir.
- f. Müze görevlilerinin bilgilendirme konusunda eksikliği ve isteksizliği, öğretmenlerin de isteklerinin azalmasına neden olmaktadır.
- g. Araştırmacıların önerilerine göre, öğretim programlarında hangi müzeden nasıl yararlanılacağı belirtilmeli, ders kitapları müzeler konusunda özendirici olmalıdır.
- h. Hizmet süresi altı yıla kadar olan öğretmenler, müze eğitimi konusunda daha bilinçli davranmaktadırlar ve yeni uygulamalardan haberdardırlar.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, 2012-2021 yıllarını kapsayan 12 nitel makale müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları, sorunlar ve çözüm önerileri kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çalışmaların amaçlarına göre dağılımı, çalışmaların katılımcılarına göre müze gezilerinin öğrenme-öğretme sürecine katkıları, çalışmaların katılımcılarına göre müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar, müzelerle ilgili araştırmacıların önerileri, araştırmacı ve katılımcıların müzelerle ilgili diğer önerileri alt amaçları doğrultusunda sınıflandırılarak sunulmuştur. Çalışma, bu kapsamda birçok olumlu ve olumsuz görüşün derlenmesine katkı sağlamıştır.

Çalışmaların amaçlarına göre dağılımına bakıldığında, en fazla öğretmen adaylarının müzeyle ilgili görüşleri yer almaktadır. Müze gezilerinin öğrenme ve öğretme sürecine katkıları konusundaki ifadeler; en fazla eğitsel müze gezilerinin derse ilgiyi arttırdığı ve kalıcılığı sağladığı; öğretmenlere göre sanal müzelerin kalıcı öğrenmeyi sağladığı, erişim kolaylığı, para ve zamandan tasarruf sağladığı; öğretmen adaylarına göre, müze gezilerinin yapılması birinci elden kanıt ve ders öğrenim sürecine katkı sağlaması yönüyle iyidir; müze gezileri öğrencilerin motivasyonlarını artırıp sosyalleşmelerine katkı sağlar.

Müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar; öğretmenlerin müze eğitimi kavramını yeterince bilmedikleri ve uygulamalardan haberdar olmadıklarını, bilgi eksiklikleri ve müze gezilerinin plansız bir şekilde yapıldığı; bürokratik işlemlerin uzunluğu, okul sonu sınavlar, müfredat yoğunluğu, kalabalık sınıflar ve süre azlığı; öğretmenler sanal müze hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, sanal müze gezilerinde sınıf hâkimiyetinin kaybedilmesi ve zaman yetersizliğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Türkiye'deki sanal müze uygulamalarının yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Hicks (1986), Maley, Grenier ve Marcus (2013), Ay ve Fidan (2014), Öner, Uyar ve Öner (2019), Şentürk ve diğerleri (2020), Kısa ve Gazel (2016) tarafından yapılan araştırmalarda da benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Hicks (1986) yaptığı araştırmaya göre müze eğitimcileri, öğretmenlerin müze ziyaretlerini ciddi eğitim faaliyetlerinden çok sadece alan gezisi olarak gördüklerini; öğretmenler de, müze eğitimcilerinin kendilerini yeterince bilgilendirmediklerini açıklamışlardır. Bu kapsamda müze eğitimcileri ve öğretmenlerin karşılıklı iletişim halinde olması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle, öğretmen ve müze eğitimcilerinin sınıf ve müze ortamının birbirini nasıl tamamlayabileceği konusunda işbirliği halinde olmaları gerektiği belirtilmiştir. Müzeye yapılan ziyaretler müfredat amaçlarıyla ilgili olduğunda, müze personeli ve öğretmenler arasında işbirliği içinde planlama yapılmalıdır. Yapılan ziyaretler sergilere odaklanmalı ve takip eden sınıf oturumları da müze ziyaretleri üzerine oluşturulması gerektiği açıklanmıştır.

Maley ve diğerleri (2013), sosyal bilgiler öğretmenleri ve müze görevlileri arasındaki diyalogu geliştirmek amacıyla bir araştırma yapmışlardır. 51 müze görevlisine anket uygulanmış ve on tanesiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırmacılar, müze eğitiminin sonuçlarının olumlu olması için öğretmenler ve müze eğitimcileri arasında işbirliğinin olması gerektiğini savunmuşlardır. Her iki grup arasındaki anlayıştaki farklılıklar, etkili işbirliği yapmanın önündeki engeller arasında sıralanmıştır. Öneri olarak öğretmenlerin, müze eğitimcilerinden bilgi alması ve onlara gerekli bilgileri sağlamasının, öğrenciler için müze eğitiminin kalitesini arttıracığı belirtilmiştir. Ay ve Fidan (2014) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre, öğretmen adayları müzelerin öğrenmelerin kalıcılığına ve bazı kavramların somutlaştırılmasına katkı sağladığını; Türkiye'de müzelerden eğitim amacıyla yeterince yararlanılmadığı; müze görevlilerinin ilköğretim düzeyi öğrencilerine bilgi vermede yeterli olmadıklarını (öğrencinin seviyesine uygun

bilgilendirmede eksiklikler olduğu) belirtmişlerdir. Öner ve diğerleri (2019) tarafından yapılan araştırmada, müzelerin eğitimsel işlevine ve kullanımına ilişkin müze uzmanlarının görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, Türkiye’de müzelerin eğitimsel faaliyetlerinin artış gösterdiği ancak özellikle okul gruplarının yaptıkları müze ziyaretlerinin öğretmen, öğrenci ve müze uzmanlarından kaynaklı bir takım nedenlerce yeterince verimli geçmediği belirtilmiştir. Verimli bir müze ziyareti için, ziyaretçilerin müze ziyareti öncesi bir ön hazırlık yapması gerektiği ve MEB’in müzeler ile yeterince işbirliği yapmadığı da tespit edilmiştir. Benzer şekilde bu çalışmada da, müze görevlilerinin bilgilendirme konusunda eksikliklerinin olduğu ve bilgilendirme konusunda isteksiz davrandıkları bu durumun öğretmenlerinde isteklerinin azalmasına neden olduğu belirtilmiştir.

Şentürk ve diğerleri (2020) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre maliyet, öğrenci sayısı fazlalığı, planlama ve organizasyon zorlukları ve ailenin okul dışı etkinliklere izin vermemesi müze eğitimi uygulamasında karşılaşılan sorunlar arasında sayılmıştır. Müze gezisi sonrasında ise eğitsel etkinliklere yeterince yer verilmediği ortaya konulmuştur. Kısa ve Gazel (2016) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, öğretmenlerin müze gezilerinde yaşadıkları en önemli sorunun, sınıfların kalabalık olmasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada da okul sonu sınavlar, müfredat yoğunluğu, kalabalık sınıflar ve sürenin az olması müze gezileri konusunda yaşanan sorunlar arasında sayılmıştır.

Araştırmacıların, müzelerle ilgili önerileri konusundaki ifadeler şu şekilde sıralanabilir: müzeler konusunda öğretmenlere hizmetiçi eğitim ve bütün paydaşlara yönelik eğitim verilmeli; müzeler eğitim amaçlı kurulmalı ve öğrencilerin farklı aktiviteleri gerçekleştirmelerine olanak sağlamalı; eğitimin bütün kademelerinde sanal müze uygulamalarına yer verilmelidir; eğitim programlarıyla eşgüdümlü olarak müze ziyaretleri okullarda zorunlu hale gelmelidir; müze eğitimiyle ilgili dersler uygulamalı verilmeli ve kaynakların sayısının artırılması gerektiği şeklinde belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmen ve öğretmen adaylarının müzelerle ilgili diğer önerileri ise; öğretmen adaylarına göre, müze eğitimine oldukça küçük yaşlarda başlanmalı; hizmetiçi eğitim verilmeli; öğretmenlere göre prosedür azaltılmalı, müfredat hafifletilmeli; öğretmenlere göre, sanal müzeler içerik yönünden eğitimde kullanılabilir hale getirilmeli; öğretmen adaylarına göre, müzeye erişim sıklaştırılmalı ve müze eğitimine yönelik farkındalık artırılmalı; öğretmen adaylarına, göre müze eğitimine ilişkin aktif ve çoklu öğrenme ortamlarından faydalanılması gerekir; lisans eğitiminde sanal müze eğitimi verilmelidir; öğretmen adayları erişim kolaylığı nedeniyle sanal müze kullanımının faydalı olduğunu fakat gerçek müzelerin kullanımının daha gerçekçi olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçları Körükçü (2019), Güleç ve Alkış (2003), Aktekin (2008)’nin çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir.

Körükçü (2019) tarafından yapılan araştırmada, sosyal bilgiler ve tarih öğretmen adaylarının müze

eğitimine yönelik özyeterlik inançlarının çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırma bulgularına göre, müze eğitimine yönelik özyeterlik inançlarında cinsiyet açısından kadın öğretmen adayları lehine; müze eğitimi almış olan öğretmen adayları lehine ve son bir yılda müze ziyareti yapan öğretmen adayları lehine anlamlı farklılaşma olduğu belirlenmiştir.

Güleç ve Alkış (2003)'a göre öğretmenler, müze çalışanlarının eğitim için uygun ortam hazırlamalarını ve öğrencilerin düzeyine uygun açıklama yapmalarını, öğrencilere müzede etkinlik yapma fırsatının verilmesini istemektedirler. Öğretmenlerin tamamına yakını, müze gezisi sonrası öğrencilerde gördüklerini anlatmalarını istemişlerdir. Gezi sonrası, değişik öğretim yöntemlerinden faydalanılması öneri olarak sunulmuştur.

Kabapınar (2014)'a göre, daha nitelikli bir öğrenme için müze gezisi sonrasında sınıfa döndüğünde bu deneyim tartışılmalı ve değerlendirilmelidir. Yapılan atölye çalışmaları sonrası ortaya konulan ürünler resim, kumaş, heykel vs. olarak sergilenebilir. Yapılmış olan çalışmaların düşünsel sonuçları ise gazete, mektup, kompozisyon şeklinde ortaya konulabilir (Kabapınar, 2014, s. 317).

Aktekin (2008) okulların eğitim amaçlı yaptıkları müze ziyaretlerinin durumunu müze uzmanlarının görüşlerine dayalı olarak belirlemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, uzmanlar yapılan okul ziyaretlerinin etkili olduğuna inanmadıklarını; öğrencilerinde yapılan ziyaretlerden bir şey öğrenmediklerini belirtmişlerdir. Eğitim çalışmalarının daha etkili olması için öğretmenlerin bu konuda eğitilmelerinin gerektiğini belirtmişlerdir. Diğer önerileri ise şu şekildedir; tarih öğretmen ve öğretmen adaylarının, müzelerde çalışma yapmaları teşvik edilmeli ve bu amaçla kurumlar arası işbirliği gerçekleştirilmeli; müzelerdeki bütçe, kaynak ve uzman eksikliği giderilmeli; toplumda müzelerin karanlık mekânlar olduğu imajı silinmeli ve müzeleri cazip hale getirecek olanaklar sunulmalıdır.

Öneriler;

- Öğretmenlere, müze ve sanal müze eğitimi uygulamaları hakkında nitelikli bir eğitim verilmelidir.
- Sanal müzeler, eğitime daha iyi hizmet sunmak için sanal rehber ve yönlendirmelerle yeniden yapılandırılmalıdır.
- Müzeler, eğitim-öğretim sürecinin bir parçası haline getirilmelidir.
- Müzeler, yeniden öğretim programlarına göre düzenlenmelidir.
- Müzelerde drama ve atölye çalışmaları yapılabilir ve müzeler buna uygun düzenlenmelidir.
- Müzeler, teknolojinin sunduğu imkânlarla yeniden yapılandırılmalıdır.
- Müze görevlileri, daha küçük yaş gruplarına göre bilgileri basitleştirerek verebilme konusunda eğitim almalıdırlar.

- Müze gezisi öncesi ve sonrası için bilgilerin kalıcılığı açısından öğretmenlere, planlama konusunda hizmetiçi eğitim verilmelidir.
- Öğretmen-müze görevlisi işbirliğinin alt yapısı kurumlarca desteklenmelidir.
- Müzeler, okul dışı mekan değil okulların ve eğitim-öğretim sürecinin arka bahçesi haline dönüştürülmelidir.
- Kısaca okullar müzeye (eğitim-öğretim etkinlikleriyle müze eğitimini desteklemeli), müzelerde okula (bina yapısı ve etkinliklerle) dönüştürülmelidir.

KAYNAKÇA

- Aktekin, S. (2008). Müze uzmanlarının okulların eğitim amaçlı müze ziyaretlerine ilişkin görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 103-111. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1495037>
- Ay, T. S. ve Fidan, N. K. (2014). Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde müzelerden yararlanmaya ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), 69-89. <https://doi.org/10.17755/esosder.39452>
- Binekçi, Ö. ve Öner, G. (2019). Ortaokul branş öğretmenlerinin derslerinde müzelerden yararlanma durumları ile müze ve tarihi mekana ilişkin görüşleri. *Journal of International Museum Education*, 1(1), 32-49. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/865951>
- Egüz, Ş. (2020). Sosyal bilgiler dersinde müze eğitimi uygulamalarının öğrenciler üzerindeki etkisi. *Milli Eğitim*, 49(227), 245-270. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1000937>
- Güleç, S ve Alkış, S. (2003). Sosyal bilgiler öğretiminde müze gezilerinin iletişimsel boyutu. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 63-78. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/153217>
- Güler, A. (2011). Planlı bir müze gezisinin ilköğretim öğrencilerinin tutumuna etkisi. *İlköğretim Online*, 10(1), 169-179. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/90695>
- Hicks E. C. (1986). Museums and schools as Partners. Erişim adresi: <https://www.ericdigests.org/pre-925/museums.htm>
- İlhan, A. Ç. (2017). Müze eğitimi alanında yapılmış tezler. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 12(2), 93-104. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1563574>
- Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi* (4. Baskı). Pegem A Akademi.
- Karagözoğlu, N. (2020). Ortaokul öğrencilerinin etkinliklerle müze eğitimine ilişkin görüşleri: Yozgat müzesi örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 33-50. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.610442>
- Kısa, Y. ve Gazel, A. A. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde müze kullanımına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Field Education*, 2(1), 51-83. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/290278>
- Körükçü, M. (2019). Değişen müze eğitimi algısı çerçevesinde sosyal bilgiler ve tarih öğretmen adaylarının müze eğitimine yönelik özyeterlik inançları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 759-771. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.542284>
- Güleç, S. ve Alkış, S. (2003). Sosyal bilgiler dersinde müze gezilerinin iletişimsel boyutu. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 63-78. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/153217>
- Maley, C. W.; Grenier, R. ve Marcus, A. (2013). We need to talk: improving dialog between social studies teachers and museum educators. *The Social Studies*, 104, 207-216. <https://doi.org/10.1080/00377996.2012.720308>

- Şentürk, M., Koca, M. K. ve Gazel, A. A. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenleri ve 7. sınıf öğrencilerinin müze kullanımına ilişkin görüşleri, Manisa ili örneği. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(13), 119-133. <https://doi.org/10.20860/ijoses.740246>
- Öner, G. ve Köse, T. Ç. (2019). Müze ve tarihi mekanlarda değer ve beceri kazandırmaya yönelik sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri. *Turkish History Education Journal*, 8(1), 98-128. <https://doi.org/10.17497/tuhed.540967>
- Öner, G., Uyar, F. O. ve Öner, D. (2019). Müzelerin eğitimsel işlevine ve kullanımına ilişkin müze uzmanlarının görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(6), 2439-2457. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.3299>
- Özmen, S. S. (2018). Müze eğitiminin gelişimi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 301-324. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=696042>
- Polat, S. ve Ay, O. (2016). Meta-sentez. kavramsal bir çözümleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 52-64. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/365967>
- Seyhan, A. (2020). Öğretmen adaylarına göre sosyal bilgiler dersinde okul dışı öğrenmenin etkililiği. *Turkish Journal of Education Studies*, 7(3), 27-51. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/919270>
- Türkmen, H., Zengin, M. ve Kahraman, Z. (2018). Müze uzmanlarının müzelerin eğitimdeki rolü hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk dünyası uygulama ve araştırma merkezi ÜSTÜDAM eğitim dergisi*, 3(2), 30-44. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/571366>
- Yıldırım, T. ve Tahiroğlu, M. (2012). Sanal ortamlarda gerçekleştirilen müze gezilerinin ilköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarına etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 104-114. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/70337>
- Yıldırım, İ. (2021). Müze algısı ile ilgili son 20 yılda Türkiye’de yapılan çalışmaların literatür değerlendirmesi yöntemiyle analizi. *Araştırma Makalesi*, 4(1), 30-45. <http://modular.gedik.edu.tr/en/download/article-file/1293898>